

بسمه تعالی

فصل ششم یادگیری ماشین

شبکه عصبی

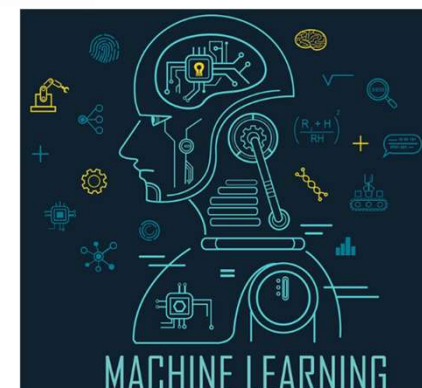
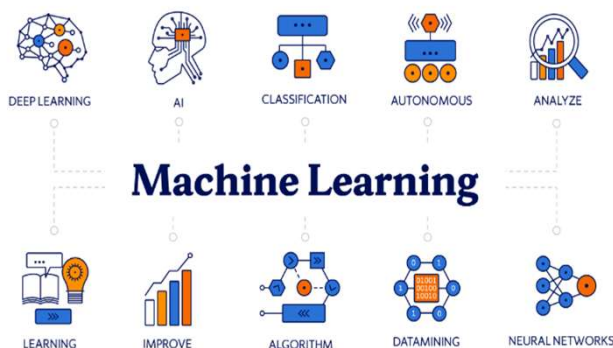
Artificial Neural Networks

مدرس

فاطمه دارائی

f_daraei@semnan.ac.ir

<https://fdaraei.profile.semnan.ac.ir>

Artificial Neural Networks

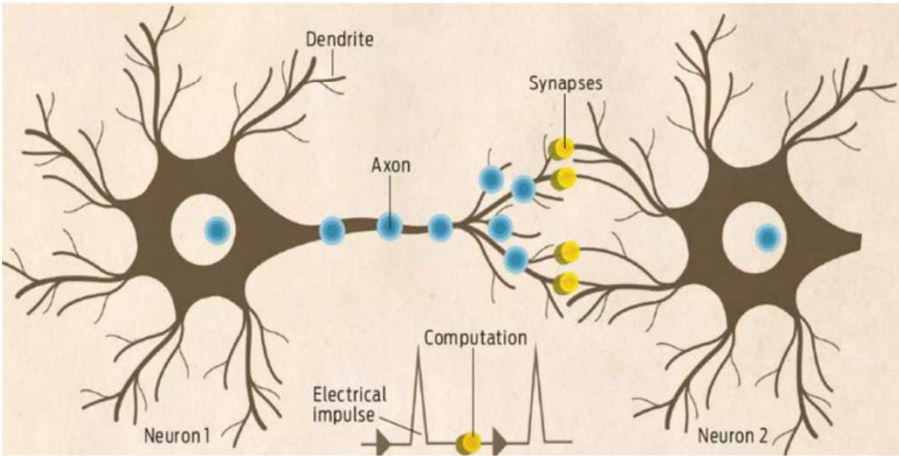

شبکه‌های عصبی مصنوعی یا به اختصار **ANN** الگوریتم‌های محاسباتی الهام‌گرفته از ساختار و عملکرد مغز انسان هستند که برای حل مسائل پیچیده در حوزه‌های مختلف مانند یادگیری ماشین، هوش مصنوعی و علم داده به کار می‌روند.

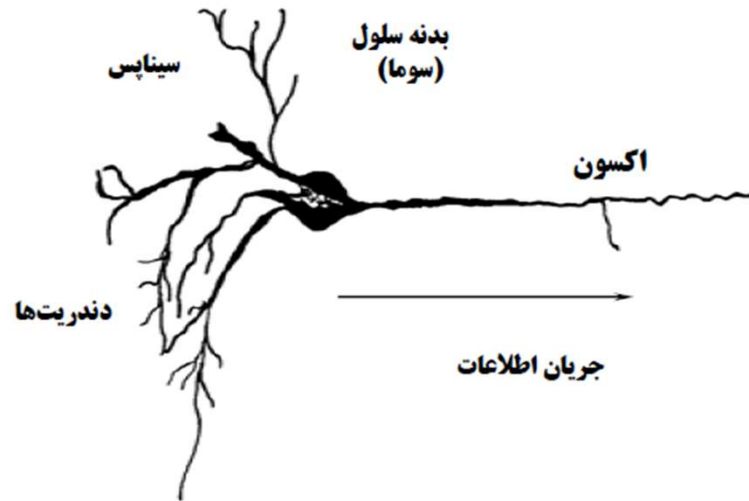
این شبکه‌ها با الهام از نورون‌های زیستی، سعی در تقلید روش پردازش اطلاعات در مغز دارند.

ساختار شبکه عصبی مغز انسان

سلولهای مغز انسان دارای ساختار متفاوتی از سایر سلولهای بدن انسان می باشند به این سلولهای مغزی نرون گفته می شود. هر نرون یک بدنه، یک آکسون و چندین دندریت داشته و واسط بین آکسون یک نرون و دندریتهای نرونهای دیگر سیناپس نام دارد. همچنین هر نرون بر اساس یک آستانه تحریک در یکی از دو وضعیت تحریک شده و ساکن قرار می گیرند.

ساختار سلول عصبی

این ساختار نرون در مغز انسان به تعداد 10^{11} تکرار می‌شود و از آنجا که هر نرون حداقل به ۱۰۰۰۰ نرون دیگر متصل می‌باشد، در مغز انسان 10^{15} اتصال سیناپسی وجود دارد که تمامی فعالیتهای ذهنی را به انجام می‌رسانند.

نورون‌ها Neurons

نورون‌ها واحدهای اصلی پردازش اطلاعات در مغز هستند.

مغز انسان حدود ۸۶ میلیارد نورون دارد که به یکدیگر متصل هستند.

هر نورون از سه بخش اصلی تشکیل شده است:

دندریته‌ها Dendrites شاخه‌هایی که اطلاعات را از نورون‌های دیگر دریافت می‌کنند.

محور عصبی Axon ساختاری بلند که اطلاعات را به نورون‌های دیگر انتقال می‌دهد.

سیناپس‌ها Synapses نقاط اتصال بین نورون‌ها که انتقال سیگنال‌ها را امکان‌پذیر می‌سازند.

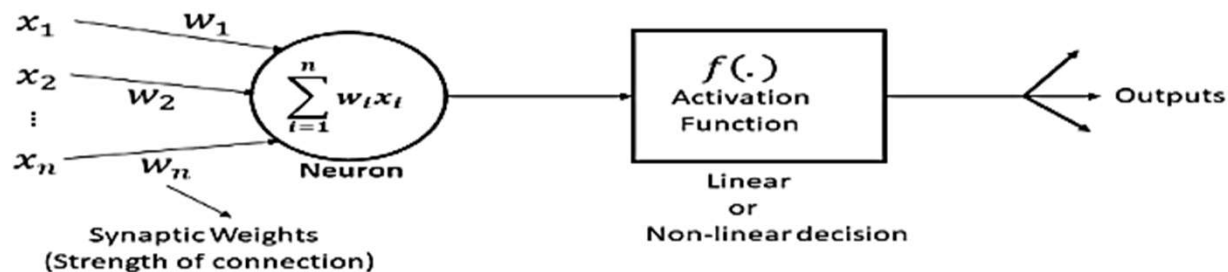
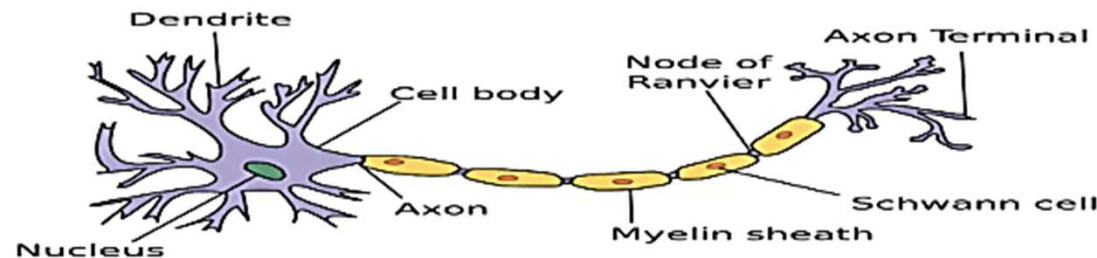

مدل ریاضی شبکه عصبی

1. وزن دهی و جمع خطی: هر ورودی با یک وزن **Weight** ضرب می شود و سپس نتایج با هم جمع می شوند.

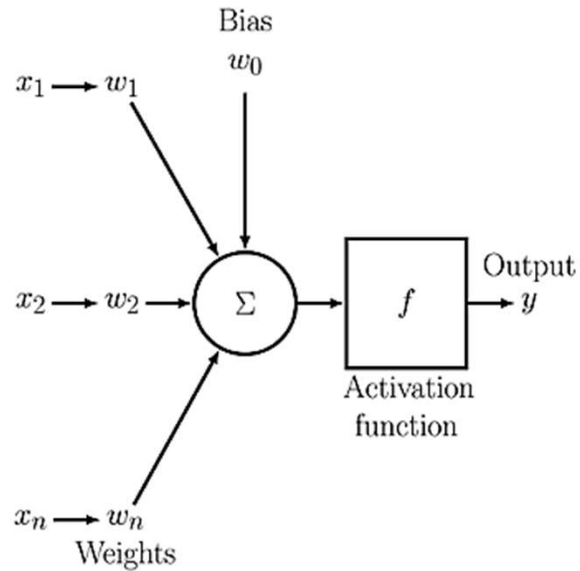
2. فعال سازی: جمع خطی حاصل، از یک تابع فعال سازی **Activation Function** عبور می کند تا خروجی نورون تعیین شود. این تابع می تواند غیرخطی باشد و به مدل اجازه دهد روابط پیچیده تری را یاد بگیرد.

3. انتقال داده: خروجی هر نورون به نورون های لایه بعد منتقل می شود

توابع فعال ساز

$$y = f\left(\sum_{i=0}^n w_i x_i\right)$$

Name	Geometrical Shape	Mathematical Expression
Hard Limit		$f(x) = \begin{cases} 1 & \text{if } x \geq 0 \\ 0 & \text{otherwise} \end{cases}$
Bipolar Hard Limit Signum Function		$f(x) = \begin{cases} 1 & \text{if } x > 0 \\ 0 & \text{if } x = 0 \\ -1 & \text{if } x < 0 \end{cases}$
Sigmoid Function		$f(x) = \frac{1}{1 + e^{-x}}$

دانشگاه سمنان

دانشگاه سمنان

Semnan University

پردیس فرزندانگان

توابع فعال ساز

Name	Geometrical Shape	Mathematical Expression
Hyperbolic Tangent or Bipolar sigmoid		$f(x) = \tanh x = \frac{e^x - e^{-x}}{e^x + e^{-x}}$
Bipolar Hard Limit Signum Function		$f(x) = x$
Rectified Linear Unit		$f(x) = \max(0, x)$

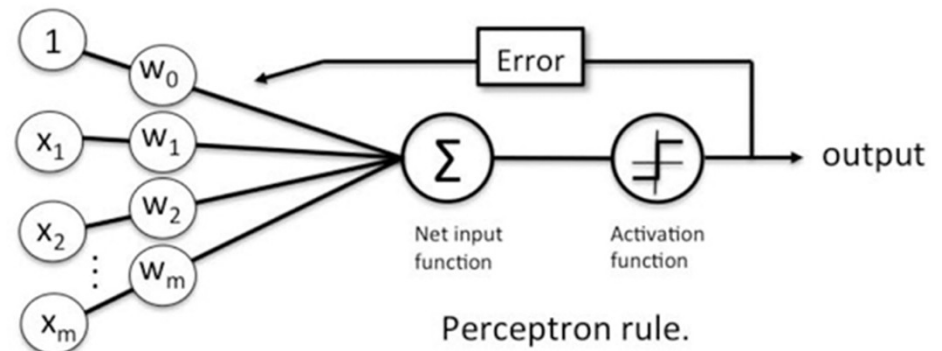

الگوریتم پرسپترون

- پرسپترون در دسته الگوریتم های یادگیری با نظارت قرار می گیرد. الگوریتم پرسپترون یک الگوریتم خطی است. شبکه عصبی پرسپترون از جمله ساده ترین معماری های شبکه عصبی مصنوعی است.

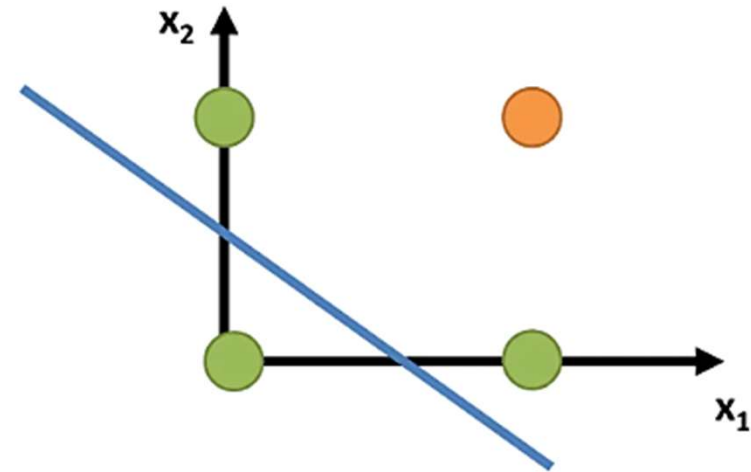
$$W_{new} = W_{old} + \eta \times (y - \hat{y}) \times X$$

- W = weights
- η = learning rate
- y = actual output
- $\hat{y}$ = predicted output
- X = input feature vector

مثال یادگیری پرسپترون: گیت AND

x_1	x_2	y
0	0	0
0	1	0
1	0	0
1	1	1

$\square \mu=0.3$

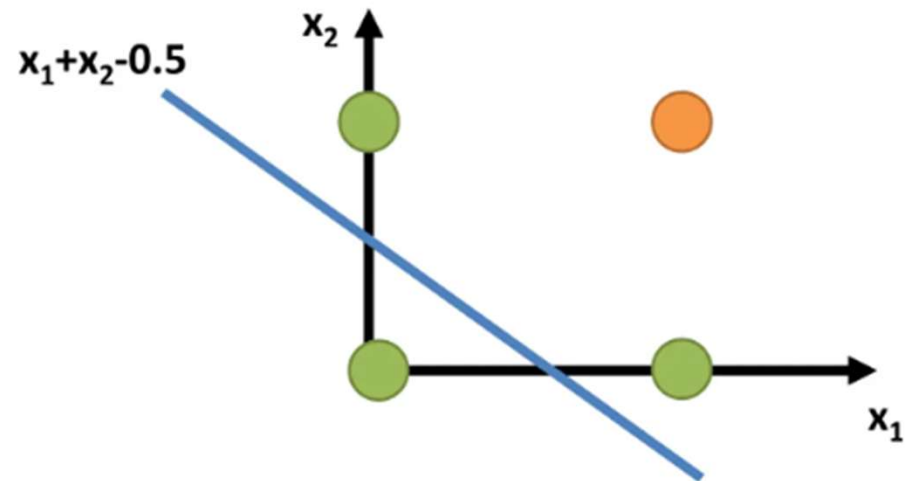
$\square w_0=-.5, w_1=1, w_2=1$

$\square \theta = 0 \longrightarrow \theta(x) > 0 = 1 \text{ otherwise } 0$

ادامه مثال

x_1	x_2	y_a
0	0	0
0	1	0
1	0	0
1	1	1

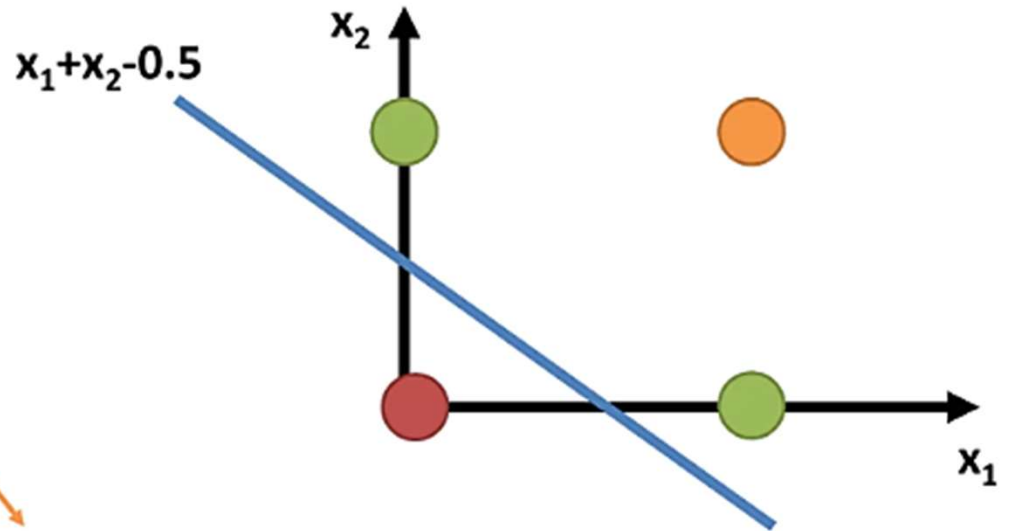
□ $w_0 = -.5, w_1 = 1, w_2 = 1$

□ $\text{net} = w_1 x_1 + w_2 x_2 + w_0 x_0 = x_1 + x_2 - 0.5$

ادامه مثال

x_1	x_2	y_a
0	0	0
0	1	0
1	0	0
1	1	1

☐ $net = w_1x_1 + w_2x_2 + w_0x_0 = x_1 + x_2 - 0.5 = 0 + 0 - 0.5 = -0.5$

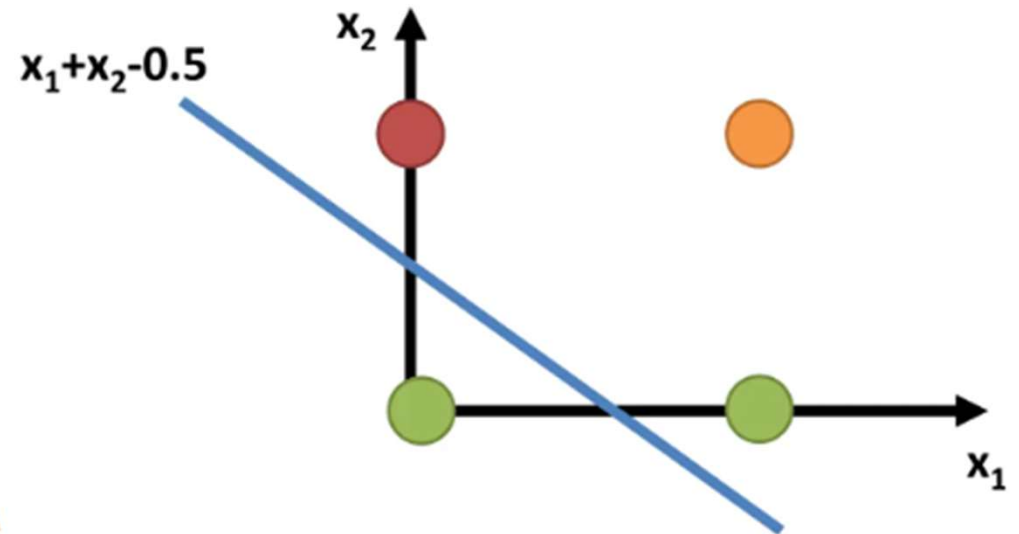
☐ $y_d = \theta(net) = \theta(-0.5) = 0$

☐ $y_d = y_a$ correct

ادامه مثال

x_1	x_2	y_a
0	0	0
0	1	0
1	0	0
1	1	1

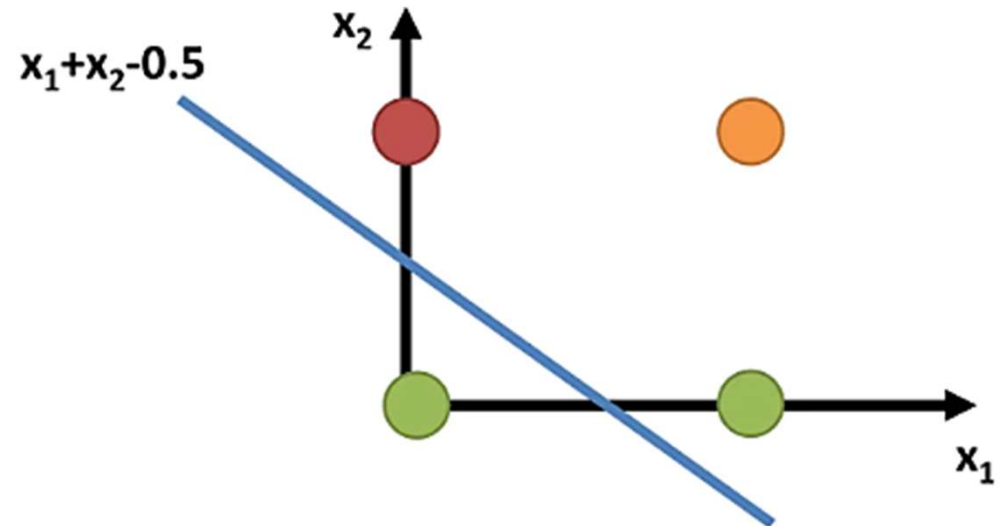
❑ $net = w_1x_1 + w_2x_2 + w_0x_0 = x_1 + x_2 - 0.5 = 0 + 1 - 0.5 = +0.5$

❑ $y_d = \theta(net) = \theta(+0.5) = +1$

❑ $y_d \neq y_a$ **incorrect**

ادامه حل مثال

x_1	x_2	y_a
0	0	0
0	1	0
1	0	0
1	1	1

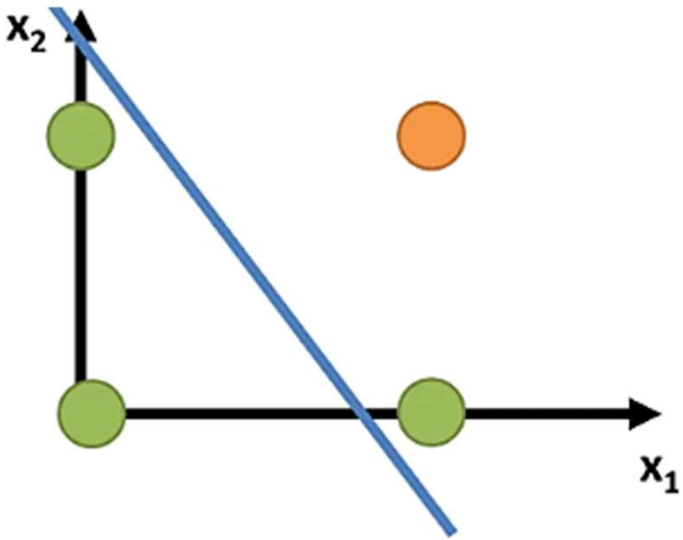
□ Update weight $w_i = w_i - \mu * x_i$

□ $w_0 = -0.5 - 0.3 * 1 = -0.8$ & $w_1 = 1 - 0.3 * 0 = 1$ & $w_2 = 1 - 0.3 * 1 = 0.7$

ادامه حل مثال

x_1	x_2	y_a
0	0	0
0	1	0
1	0	0
1	1	1

$$x_1 + 0.7x_2 - 0.8$$

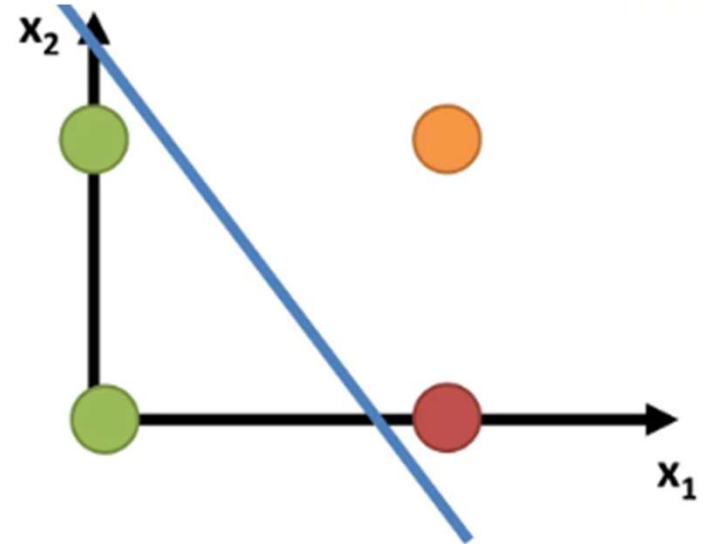
□ $w_0 = -0.8$ & $w_1 = 1$ & $w_2 = 0.7$

ادامه مثال

x_1	x_2	y_a
0	0	0
0	1	0
1	0	0
1	1	1

$$x_1 + 0.7x_2 - 0.8$$

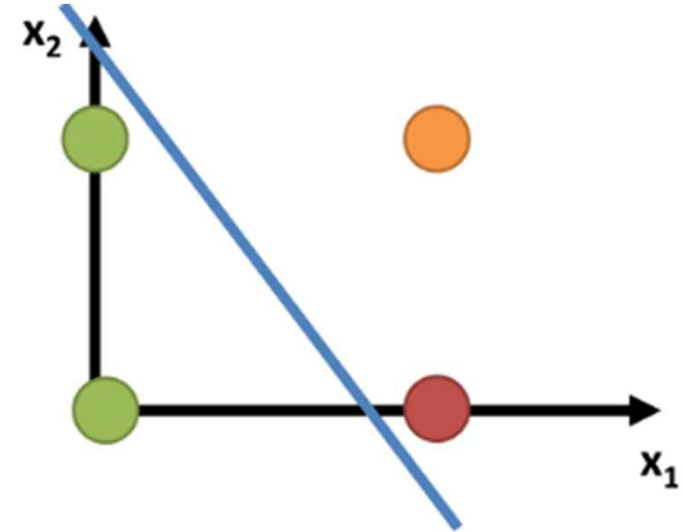
☐ $\text{net} = w_1x_1 + w_2x_2 + w_0x_0 = x_1 + 0.7x_2 - 0.8 = 1 + 0 - 0.8 = +0.2$

☐ $y_d = \theta(\text{net}) = \theta(+0.2) = +1$

☐ $y_d \neq y_a$ **incorrect**

x_1	x_2	y_a
0	0	0
0	1	0
1	0	0
1	1	1

$$x_1 + 0.7x_2 - 0.8$$

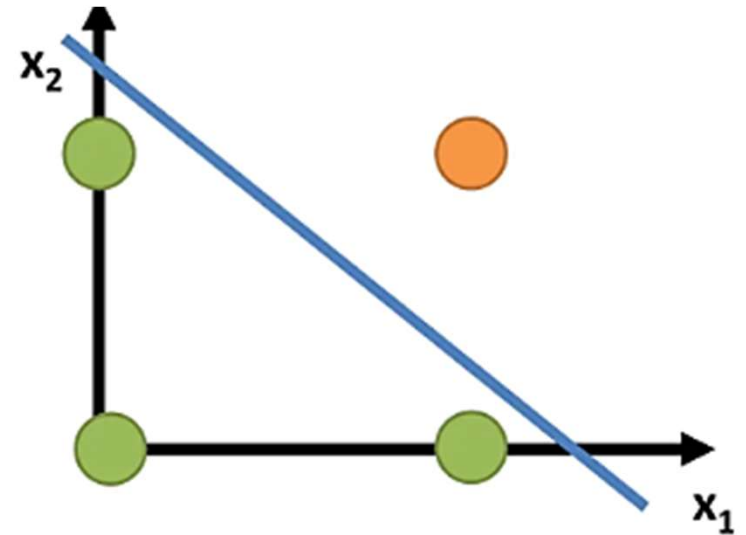

□ Update weight $w_i = w_i - \mu * x_i$

□ $w_0 = -0.8 - 0.3 * 1 = -1.1$ & $w_1 = 1 - 0.3 * 1 = 0.7$ & $w_2 = 0.7 - 0.3 * 0 = 0.7$

x_1	x_2	y_a
0	0	0
0	1	0
1	0	0
1	1	1

$$0.7x_1 + 0.7x_2 - 1.1$$

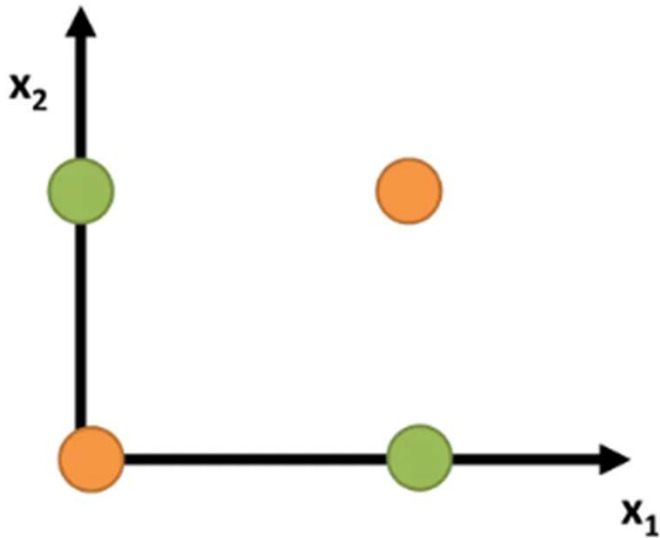
$$\square w_0 = -1.1 \quad \& \quad w_1 = 0.7 \quad \& \quad w_2 = 0.7$$

محدودیت پرسپترون در مسائل غیرخطی

پژوهشگران دریافتند که پرسپترون نمی‌تواند بسیاری از توابع تصمیم‌گیری غیرخطی را تقریب بزند. یکی از شناخته‌شده‌ترین مثال‌ها در این زمینه، مسئله XOR است.

پرسپترون فقط می‌تواند داده‌هایی را طبقه‌بندی کند که خطی جداپذیر باشند.

در مسئله XOR، هیچ خط مستقیمی وجود ندارد که بتواند نقاط را به‌درستی جدا کند.

راه حل

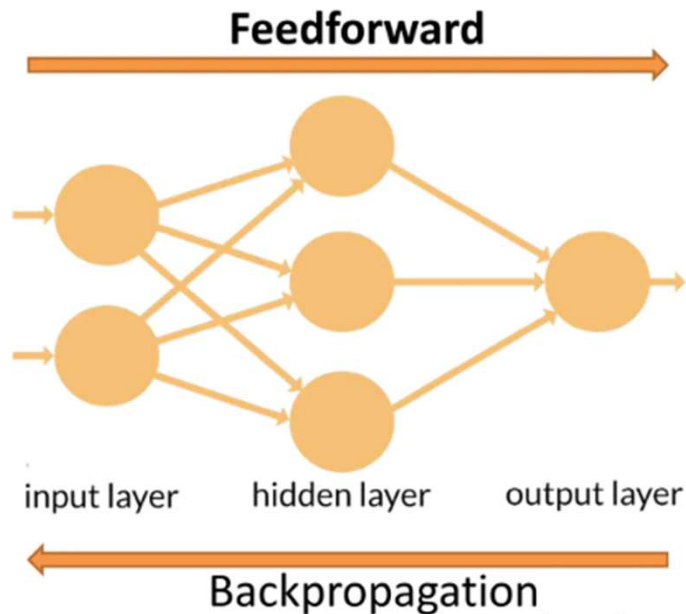
برای حل چنین مسائل غیرخطی، مدل‌های پیچیده‌تر توسعه داده شدند:

شبکه‌های چندلایه Multi-Layer Perceptron یا MLP

با اضافه کردن لایه‌های پنهان **Hidden Layers** و استفاده از توابع فعال‌سازی غیرخطی، می‌توان مسائل غیرخطی را حل کرد.

الگوریتم‌های یادگیری پیشرفته‌تر:

روش‌هایی مانند پس‌انتشار خطا **Backpropagation** برای آموزش شبکه‌های چندلایه معرفی شدند.

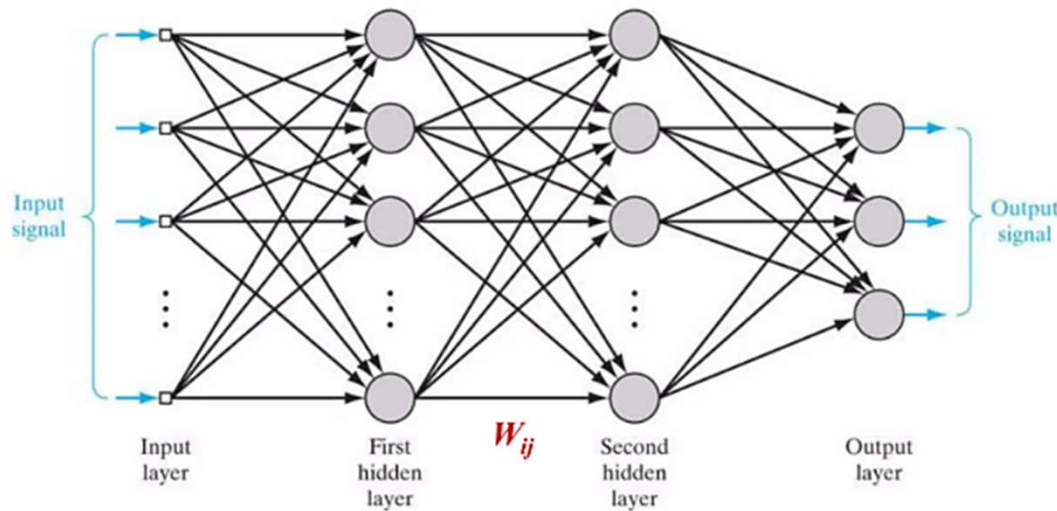

Multi-Layer Perceptron

آموزش در یک پرسپترون چندلایه MLP یا Multi-Layer Perceptron به فرآیندی گفته می‌شود که در آن شبکه یاد می‌گیرد وزن‌ها و بایاس‌های خود را تنظیم کند تا خطای بین خروجی پیش‌بینی شده و خروجی واقعی به حداقل برسد. این فرآیند از دو مرحله اصلی تشکیل شده است:

پراکندگی رو به جلو Forward Propagation
پراکندگی بازگشتی Backpropagation

Forward Propagation

این مرحله شامل محاسبات لازم برای پیش‌بینی خروجی توسط شبکه می‌باشد.

۱- داده ورودی

مقادیر ورودی ($X_1, X_2, \dots, X_n$) به نورون‌های لایه ورودی داده می‌شود.

۲- محاسبه مجموع وزن دار

برای هر نورون در لایه پنهان، مقادیر ورودی با وزن‌هایشان ضرب و سپس بایاس اضافه می‌شود.

۳- اعمال تابع فعال‌سازی Activation Function

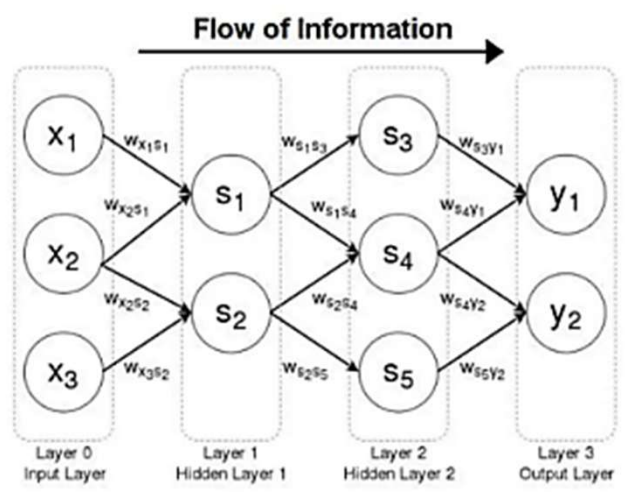
خروجی نورون توسط یک تابع فعال‌سازی (مانند ReLU، سیگموید، یا تانژانت هایپربولیک) پردازش می‌شود تا غیرخطی بودن شبکه فراهم شود.

۴- محاسبه در لایه‌های بعدی

خروجی نورون‌های لایه پنهان به عنوان ورودی به نورون‌های لایه بعدی داده می‌شود و این فرایند تکرار می‌شود تا به لایه خروجی برسیم.

۵- پیش‌بینی خروجی Output Prediction

در نهایت، نورون‌های لایه خروجی مقدار پیش‌بینی شده را تولید می‌کنند.

محاسبه خطا

پس از انجام پراکندگی رو به جلو، مقدار پیش‌بینی شده با مقدار واقعی مقایسه می‌شود. خطا با استفاده از یک تابع هزینه Loss Function محاسبه می‌شود. یکی از رایج‌ترین توابع هزینه میانگین مربعات خطا MSE است.

$$MSE(p, y) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (y_i - p_i)^2$$

Binary Cross-Entropy Loss

$$BCE(p, y) = -[y \log(p) + (1 - y) \log(1 - p)]$$

Categorical Cross-Entropy Loss

$$CCE(p, y) = \sum_i y_i \log(p_i)$$

Backpropagation

هدف این مرحله، کاهش خطا با به‌روزرسانی وزن‌ها و بایاس‌ها است. این فرآیند با استفاده از الگوریتم گرادیان نزولی Gradient Descent انجام می‌شود.

۱- محاسبه گرادیان‌ها:

گرادیان‌ها نشان‌دهنده نرخ تغییر خطا نسبت به وزن‌ها و بایاس‌ها هستند. این مقدار با استفاده از مشتق تابع هزینه و قوانین زنجیره‌ای Chain Rule محاسبه می‌شود.

$$\frac{\partial L}{\partial w_{ij}} = \frac{\partial L}{\partial a_j} \cdot \frac{\partial a_j}{\partial z_j} \cdot \frac{\partial z_j}{\partial w_{ij}}$$

۲- انتشار خطا به عقب:

خطای لایه خروجی به لایه‌های قبلی منتقل می‌شود. این خطا با وزن‌های نورون‌ها ضرب شده و توزیع می‌گردد.

۳- به‌روزرسانی وزن‌ها و بایاس‌ها:

وزن‌ها و بایاس‌ها با استفاده از گرادیان‌های محاسبه‌شده به‌روزرسانی می‌شوند.

$$w_{ij} \leftarrow w_{ij} - \eta \frac{\partial L}{\partial w_{ij}}$$

مثال

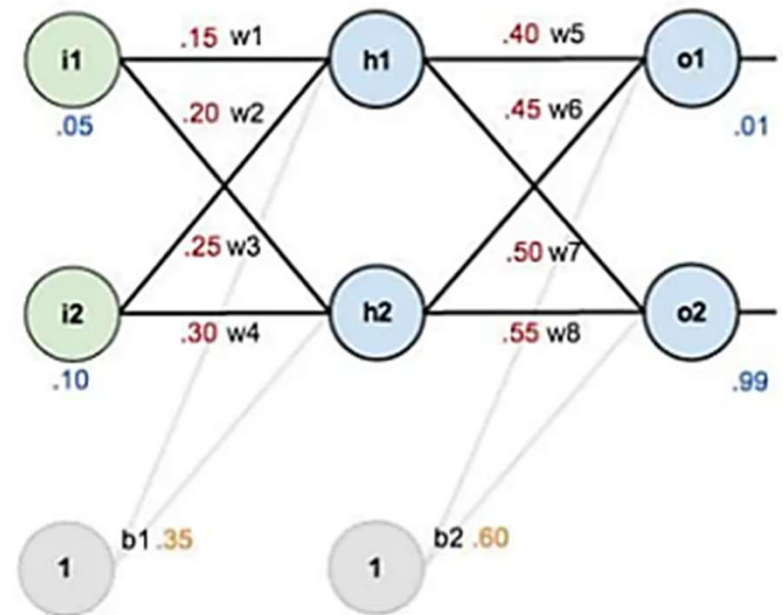
Outputs of the Hidden Layer neurons:

$$\begin{aligned}
 net_{h1} &= w_1 * i_1 + w_2 * i_2 + b_1 \\
 &= 0.15 * 0.05 + 0.2 * 0.1 + 0.35 \\
 &= 0.3775
 \end{aligned}$$

$$out_{h1} = \frac{1}{1 + e^{-x}} = \frac{1}{1 + e^{-0.3775}} = 0.593$$

$$\begin{aligned}
 net_{h2} &= w_3 * i_1 + w_4 * i_2 + b_1 \\
 &= 0.25 * 0.05 + 0.3 * 0.1 + 0.35 \\
 &= 0.3925
 \end{aligned}$$

$$out_{h2} = \frac{1}{1 + e^{-x}} = \frac{1}{1 + e^{-0.3925}} = 0.597$$

ادامه مثال

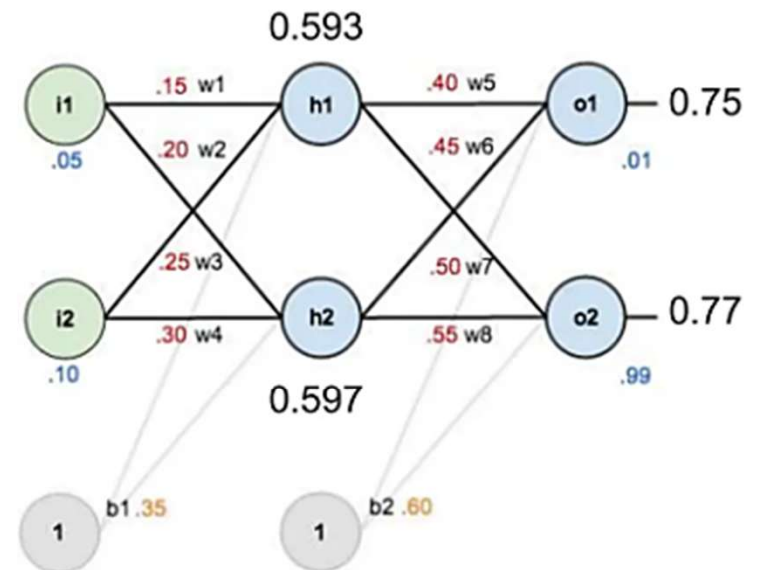
Outputs of the Hidden Layer neurons:

$$\begin{aligned}net_{o1} &= w_5 * out_{h1} + w_6 * out_{h2} + b_2 \\&= 0.4 * 0.593 + 0.45 * 0.597 + 0.60 \\&= 1.1\end{aligned}$$

$$out_{o1} = \frac{1}{1 + e^{-x}} = \frac{1}{1 + e^{-1.1}} = 0.75$$

$$\begin{aligned}net_{o2} &= w_7 * out_{h1} + w_8 * out_{h2} + b_2 \\&= 0.5 * 0.593 + 0.55 * 0.597 + 0.60 \\&= 1.22\end{aligned}$$

$$out_{o2} = \frac{1}{1 + e^{-x}} = \frac{1}{1 + e^{-1.22}} = 0.77$$

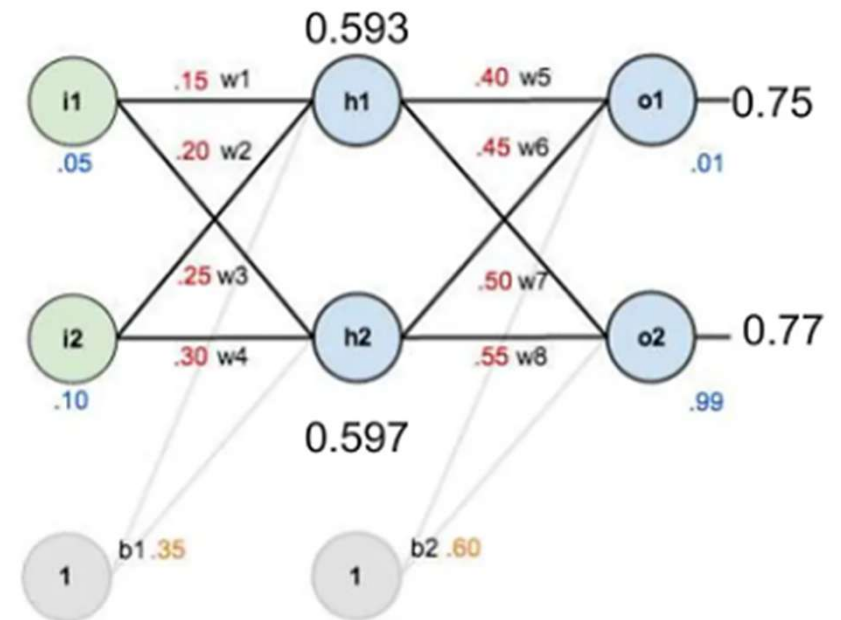
The neuron with the highest value determines the output.

ادامه مثال: محاسبه خطا

$$E_{total} = MSE(p, y) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (y_i - p_i)^2$$

$$E_{total} = \frac{1}{2} [(target_{o1} - out_{o1})^2 + (target_{o2} - out_{o2})^2]$$

$$E_{total} = \frac{1}{2} [(0.01 - 0.75)^2 + (0.99 - 0.77)^2] = 0.298$$

- Change in error with respect to the output:

$$E_{total} = \frac{1}{2} [(target_{o1} - out_{o1})^2 - (target_{o2} - out_{o2})^2]$$

$$\frac{\partial E_{total}}{\partial out_{o1}} = 2 * \frac{1}{2} (target_{o1} - out_{o1}) * -1 + 0$$

$$= (0.01 - 0.75) * -1 = 0.74$$

- Change in output with respect net input:

$$out_{o1} = \frac{1}{1 + e^{-x}}$$

$$\frac{\partial out_{o1}}{\partial net_{o1}} = out_{o1}(1 - out_{o1}) \dots\dots\dots[23]$$

$$= 0.75(1 - 0.75) = 0.186$$

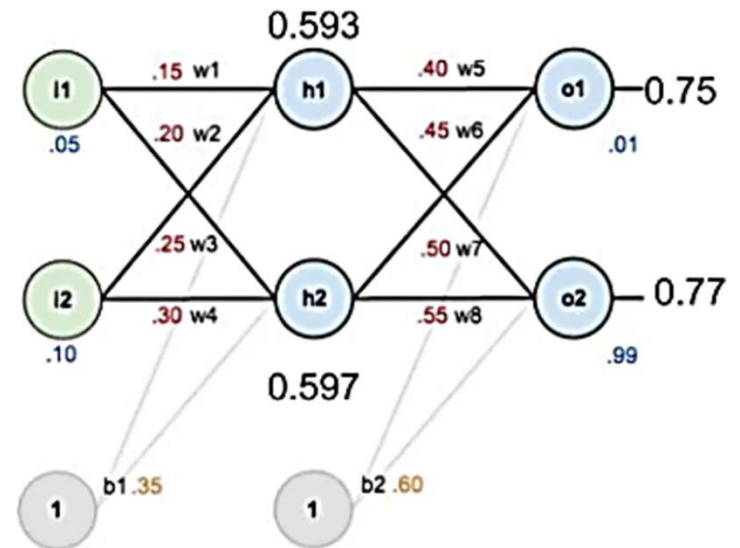
- Change in net input with respect to weight:

$$net_{o1} = w_5 * out_{h1} + w_6 * out_{h2} + b_2$$

$$\frac{\partial net_{o1}}{\partial w_5} = 1 * out_{h1} + 0 + 0 = 0.593$$

- Change in error with respect to the weight:

$$\frac{\partial E_{total}}{\partial w_5} = 0.74 * 0.186 * 0.59 = 0.082$$

ادامه مثال: به روزرسانی وزن ها

- To decrease the error, we then update the weight
 - Assume the learning, $\mu = 0.5$

$$w_5^+ = w_5 - \mu * \frac{\partial E_{total}}{\partial w_5} = 0.4 - 0.5 * 0.082 = 0.358$$

Similarly, we get

$$w_6^+ = 0.408$$

$$w_7^+ = 0.511$$

$$w_8^+ = 0.561$$

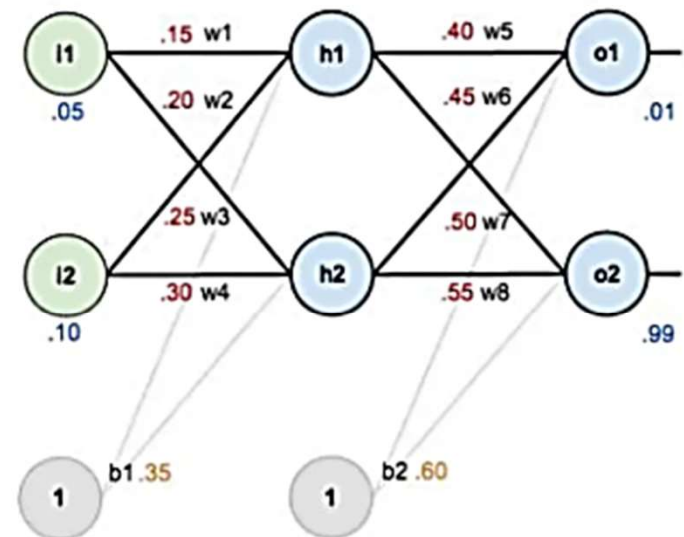
$$w_1^+ = 0.149$$

$$w_2^+ = 0.199$$

$$w_3^+ = 0.249$$

$$w_4^+ = 0.299$$

- Repeat this process until the desired accuracy is reached.

دانشگاه سمنان

دانشگاه سمنان

Semnan University

پردیس فرزندان

نرخ یادگیری

نرخ یادگیری مناسب کلید آموزش موفق مدل است و تاثیر مستقیمی بر دقت و کارایی آن دارد.

نرخ یادگیری مشخص می کند که وزن ها و بایاس های مدل در پاسخ به خطای تخمین زده شده، در هر به روزرسانی چه مقدار تغییر می کنند.

نرخ یادگیری بسیار بزرگ:

باعث می شود مدل از مقدار بهینه **Optimal Value** عبور کند و همگرا نشود.

مدل به طور مکرر نوسان می کند و قادر به یافتن پاسخ بهینه نخواهد بود.

نرخ یادگیری بسیار کوچک:

باعث می شود فرآیند بهینه سازی بسیار کند شود.

مدل برای رسیدن به حداقل مقدار تابع هزینه به تعداد زیادی تکرار نیاز دارد